

Introduktion

Volym 40 av *Barnboken* presenterar tre artiklar på tematiken sensualitet, sensibilitet och sexualitet samt fyra övriga artiklar. Sexualitet är inte något som brukar förknippas med barnlitteratur, i synnerhet inte böcker för yngre barn. Tvärtom har handböcker ofta traderat föreställningen om att litteratur som vänder sig till de yngre målgrupperna är renons på sexualitet. Hållningen är anmärkningsvärd i ljuset av hur världshälsoorganisationen (WHO) ser på sexualitet som en integrerad del av att vara människa. Sexualiteten är något mer än summan av vårt erotiska liv, "ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter". WHO poängterar att detta inte bara gäller män och kvinnor, utan också barn.

Vid en närmare granskning har det visat sig att barn- och ungdomslitteratur, i sitt breda åldersspann från pekbok till ungdomsroman, ständigt återkommer till gestaltningar av sexualitet, ofta i form av sensualitet och sensibilitet. Även fiktion för barn kan utforska en känslornas kartografi i hudnära berättelser. Bland annat queerteorin har med sina genomlysningar av hur heteronormativitet upprätthålls blottlagt mekanismer kring hur sexualitet skildras, som i Tison Pughs läsningar av Harry Potter-serien.

En rad teoretiker har uppehållit sig kring frågan om sexuell oskuldssfullhet (sexual innocence) och det vetande barnet (the knowing child) och pekat på hur skiljelinjen mellan barn och vuxna dragits med hjälp av sexualiteten, som ett medel för att bevara barndomens oskuldssfullhet intakt. Inte minst Anne Higonnet visade i *Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood* (1998) hur ofta den oskuldssfulla barnkroppen sexualiserats. Sexualitet och sensualitet är och förblir grundläggande frågor när det kommer till hur vi uppfattar barnkroppar, barndom och relationer mellan barn och vuxna. Inte minst de digitala landskap vi nu rör oss i ritar om kartan rejält.

Vilken bild av sexualiteten upprätthålls i ett nordiskt barnboks-sammanhang? Uttrycks kanhända motbilder? Det finns en uppfattning om att det särskilt i den nordiska barn- och ungdomslitteraturen finns en större öppenhet för att gestalta sexualitet. I själva föreställningen om det nordiska ingår nämligen en öppenhet i synen

på bland annat nakenhet och sexualitet. I sin studie om sexualitet i ungdomsromaner *Fictions of Adolescent Carnality. Sexy Sinners and Delinquent Deviants* (2013) väljer Lydia Kokkola rentav bort nordiska ungdomsromaner ur sitt material eftersom de skiljer sig så radikalt från det angloamerikanska material hon studerar. Skillnaden ligger främst i attityder kring när romangestalterna kan ha sex och hur, samt synen på följderna av sexuella handlingar, som exempelvis tonårsgraviditeter.

Kalle Lind har i *Proggiga barnböcker. Därför blev vi som vi blev* (2010) uppmärksammat sjuttioalets svenska barnbok i den sexuella frigörelsens epicentrum, men mycket finns ännu att utreda. Hur inverkar åttioalets gryende pedofilidiskussion på barnbokens gränser kring kropp och känsla? Är barnboken frigjord eller pryd? Från sjuttioalets mycket explicita, instruktiva och tidstypiska bilderböcker om hur kroppen fungerar, också sexuellt – som *Per, Ida & Minimum* (1978) av Grethe Fagerström och Gunilla Hansson – till dagens pekbok där samlag mellan vuxna antyds – som i Stina Wirséns *Vem sover inte?* (2009) – löper en röd tråd gällande synen på barn och barndom i relation till sensibilitet och sexualitet.

Särskilt ofta förekommande är sexualiteten förstås i ungdomsromanen, där Hans-Eric Hellbergs Kram-serie (1973–2003), avsedd som pornografi för barn, har fått efterföljare i Mårten Melins och Katerina Janouchs böcker. Deras grepp är ändå fjärran från Maria Marcus danska ungdomsroman *Alle tiders forår* (1977) där Ulla onanerar med en massagestav och dessutom instruerar sin mamma om hur hon ska använda den, något Mia Franck diskuterar i sin studie av sexualitet i svensk ungdomsroman, *Frigjord oskuld. Heterosexuellt mognadsimperativ i svensk ungdomsroman* (2009). Dagens ungdomsroman är minst lika öppen och laddad i sina många sexskildringar som sjuttioalets ungdomsbok, men också sensualiteten och beröringen kan stå i fokus. Gränsdragningen kring yngre barns sexualitet är ofta strängare. Sexualiteten i berättelser för yngre läsare handlar ofta om sinnesförnimmelser och sensualitet.

De senaste åren har normkritiken i barnboksvärlden blomstrat så till den grad att normkritik blivit den nya normen. Samkönade föräldrapar förekommer i alla genrer och regnbågsikonografi finns i var och varannan barnbok, samtidigt som transpersoner bereds plats bland berättelserna. Att den rådande trenden i barn- och ungdomsutgivningen så kraftfullt uppehåller sig kring sexualitet pockar därför på mer forskning i ämnet.

En pågående diskussion som exemplifierar normkritikens följder är den om huruvida instruktionsfilmer om snippor och snoppar har

fått genklang i barnbokens sätt att benämna och gestalta barnkroppar. Ordet snippa för det kvinnliga könsorganet i analogi till ordet snopp har slagit igenom stort under de senaste åren. Den intresserade hänvisas till "Snippan på spåren" i *Språktidningen* nr 10, 2008, där Karin Milles reder ut ordets ankomst i svenska språket. I kölvattnet har böcker om snippor och snoppar blivit en egen genre, som kulminerar i Tony Cronstams bilderbok *Snipp och Snopp – Lika eller olika?* (2015) där själva könsorganen agerar huvudpersoner i en jämställdhetsfrämjande och normkritisk berättelse.

Sexualitetstemat i *Barnboken* inleds med artikeln "Breast Versus Bottle. The Feeding of Babies in English and Swedish Picturebooks", där B. J. Epstein jämför hur brittiska och svenska bilderböcker gestaltar ammande. Hon konstaterar att ammande och bara bröst främst förekommer i bilderböcker som handlar om att få ett nytt syskon eller om hur barn blir till. Epstein granskar attityder kring ammande ur ett feministiskt perspektiv och pekar på diskurser kring amning, kvinnlighet och nakenhet. Ammandet och det bara bröstet får oftast en nedtonad inramning, särskilt i de brittiska bilderböckerna, menar Epstein. Diskretion och provokation är nyckelord som hänger tätt samman med förställningar om kroppslighet och sexualitet, och som är avgörande för hur denna vardagliga och grundläggande handling osynliggörs i bilderböcker.

Liksom amning har menstruation osynliggjorts, men nu pågår en menstruell revolution. Från att ha varit undansmusslad i flickrummens privata sfär ingår numera mens i offentligheten. I allt från serieromaner och tv-serier till bildkonst syns trenden, som också nått barnlitteraturen. Tonje Vold granskar i "'Jeg er en flekk'. Om menstruasjon og jentepubertet i nyere norsk barne- og ungdomslitteratur" hur menstruation representeras och utforskas med stöd i feministisk menstruationsforskning och flickforskning. Bland annat läsningen av Gro Dahles och Kaia Dahle Nyhus *Mezzilla* (2015) visar hur mens är en beståndsdel i berättandet om flickkroppen. Menskildringen blottlägger kroppspolitik och hur det är att vara flicka i dag, samtidigt som böckerna är av instruktionskaraktär och fungerar vägledande, inte minst i ett frigörande feministiskt sammanhang.

Maria Jönsson sammanför barn- och vuxenlitteratur i "En röd ballong. Om sexualitet som åldersöverskridande erfarenhet i Kerstin Thorvalls mellanåldersböcker", där hon granskar sexualitet och sensualitet i Thorvalls mellanåldersböcker från 60- och 70-talen. Med hjälp av psykoanalytisk feminism och queerteori visar hon hur begärsriktningar och njutning gestaltas på ett åldersöverskridande sätt hos Kerstin Thorvall. Thorvall är känd för sina normbrytande

gestaltningar av kvinnlig sexualitet och dessa spiller alltså över i hennes mellanåldersböcker, men tar sig där uttryck som sensualism.

Bland volymens övriga artiklar anknyter även Malin Alkest-rands "Walking in Someone Else's Shoes. The Body Switch in the Engelsfors Trilogy" till kroppspolitik. Hon granskar kroppsbyten i Sara Bergmark Elfgren och Mats Strandbergs fantasyroman *Eld* (2012) genom att använda sig av bland annat fotografteori och Michail Bachtins karnevalsteori. Talesättet att gå i någon annans skor konkretiseras i kroppsbytet där fem olika flickor sinsemellan byter kropp och får erfara olika intersektioner, som kroppsstorlek eller klass. Alkestrand riktar in sig på flickhäxornas inlärningsprocess och hur den utformas i fantasiinramning.

De övriga tre artiklarna i volymen anknyter till aktuella omvälvningar på det barnlitterära fältet. Dels handlar det om explosionen av lättläst litteratur som svarar på diskussionen om minskande läs-förmåga och ökande läsovillighet, dels om de digitala miljöer som erbjuder nya möjligheter till interaktivitet kring barn- och ungdomslitteratur. Anna Nordenstam och Christina Olin-Scheller tar i den intervjubaserade artikeln "Att göra gott. Svenska förlags- och författarröster om lättläst ungdomslitteratur" sig an den växande floran av lättläst ungdomslitteratur. De utgår från attityder hos författare och förläggare. Utgivningen av lättläst litteratur har ökat och motiveras av demokratiskäl som allas rätt till litteratur och kunskap. Utgående från Rita Felskis begrepp igenkänning (recognition) diskuterar Nordenstam och Olin-Scheller hur det mödösa läsandet baserat på igenkänning kommit att spridas på bekostnad av ett mer utmanande läsmotstånd som får unga läsare att utveckla en bredare läskompetens.

Också Lena Manderstedt och Annbritt Palos "Unga läsare som litteraturkritiker online. En (skol)genre på rymmen?" granskar hur digitala miljöer skapar nya möjligheter för de barnlitterära institutionerna, här genom att unga läsare gör sina röster hörda på nätet i online-recensioner av barnlitteratur. Litteraturrecensionen som traditionellt varit en formaliserad skolgenre ömsar skinn till en interaktiv nätreccension, som sätts i relation till litteraturkritikens utveckling överlag.

Digitalt berättande kräver nya analysmetoder och angreppssätt. I "The Picturebook App as Event. Interactivity and Immersion in Wuwu & Co." prövar Lisa Nagel olika teoretiska ingångar på en dansk bilderboksapp. Genom teaterforskningens begrepp händelse (event) och teorier om interaktiv digital läsning kring hur läsaren uppslukas av läsaktiviteten visar Nagel på de utmaningar som nya läspraktiker och berättarmedier för med sig.

Volym 40 av *Barnboken* illustrerar hur barnlitteraturforskningen som fält ser ut just nu. Dels rör det sig om diversifierade domäner, som sexualitetsforskningen, dels om forskning kring barnlitteraturfältets infrastruktur. Volymen visar att barnlitteraturforskningen är inne i en dynamisk fas där de olika infallsvinklarna korsbefruktar varandra och ger uppslag till nya studier.

Mia Österlund
Medlem av redaktionsrådet